

módszertan

Ismeretlen 17. századi római művész: *Csendélet papagájjal*
Szépművészeti Múzeum

CSALA ILDIKÓ

KÉT MŰHELYMUNKA

A RÉGI KÉPTÁR FELÉLESZTETT KINCSEI

T Mindig fennáll a lehetősége annak, hogy a Szépművészeti Múzeum Régi Képtárának anyaga magángyűjtők műveivel gyarapodjon. Így történt az ismeretlen 17. századi római művész *Csendélet papagájjal* című vászonképével is, amelyet 1962-ben sikerült megvásárolnia az intézménynek. A kvalitásos alkotás festője feltehetően egy itáliai iskolához tartozó, korai Caravaggio-követő lehetett; a pontos meghatározáshoz azonban feltétlenül szükségessé vált a festmény restaurálása.

¶ A csendélet mint festészeti műfaj nagyon népszerű volt a 17. században, elsősorban holland és flamand területen. Az előző évszázad volt születésének ideje, ekkor lett önálló festészeti műfaj, és számos művész specializálódott csendéletek készítésére. A németalföldi festészetben vált az egyik legkedveltebb képtípussá: a megfestett tárgyaknak gyakran volt vallásos, allegorikus tartalmuk. Az attribútumok, jelképek jelentése a mai néző számára gyakran megfejthetetlen.

¶ A csendéletek igen érdekes motívuma a világi javak érzéki megjelenítésével párhuzamosan azok hiábavalóságának, elmúlásának érzékeltetése. A műfajon belül a vanitas számtalan átmeneti formája született meg erre az időre. Kialakultak a jellegzetes témakörök: a piaci, a konyhai, a mézszárszéki, a vadászati, a mulatságot ábrázoló, az öt érzékeltetést bemutató, a fegyvereket előtérbe állító, a gyümölcsöt, az édességet, a virágot, a gyűjteményt, a hangszert, a könyvet és az erdőt bemutató jelenetek.

¶ A Szépművészeti Múzeum bő fél évszázada megvásárolt képén élő és holt madarakat láthatunk. A címadó, vörös színű papagáj jobbközépen egy poháron ülve finom kalácsot csipeget. A bal oldalon egy komód tetején két hatalmas citrusféle sárgállik, mellettük rózsaszínű rózsza, amelynek lehajló virága elejtett fogoly-madártra mutat. A bal felső sarokban pedig egy kis repkedő pintyet látunk. Az egész jelenetet drapéria keretezi. A művész tulajdonképpen az elejtett vadakat és az elkészítésükhöz szükséges konyhaeszközöket sorakoztatja fel.

¶ A Bolognai Egyetem professzora, Massimo Montanari táplálkozástörténeti tanulmányában rámutat: a múltban a paradicsombéli harmonikus boldogságot a tápanyagforrások gazdagságával azonosították. A mennyei teljesség ilyenfajta értelmezését erősíti a kompozíción a rózsza jelenléte is. Más oldalról viszont a bőséges táplálkozást afrodiziákumnak tekintették. A rózsza a termékenység,

a múltban
a paradicsombéli
harmonikus
boldogságot
a tápanyagforrások
gazdagságával
azonosították

a várható bőséges termés, a harmónia jelképe lehetett. A bor, a szőlő, a cseresznye, a citrom, a mogyoró és rózsa együttes ábrázolása a gazdagságra, bőségre utal.

a 17–18. században nem volt ritka a festmények méretének megváltoztatása akár csökkentéssel, akár nagyobbítással

¶ A festmény kézbevételekor megállapítható volt, hogy azt korábban új vászonnal erősítették meg, szaknyelven dublították. Erre valószínűleg azért volt szükség, mert szakadás keletkezett a durva szövésű lenvásznon, méghozzá a kép jobb oldalán, a papagáj mögötti részen. A képfelületet ugyan nem csonkították, de az eredeti vászonzúzósél nagyon elroncsolódott, néhány helyen hiányzott is. Mindezt azért fontos megjegyezni, mert a 17–18. században nem volt ritka a festmények méretének megváltoztatása akár csökkentéssel, akár nagyobbítással. Esterházy Fényes Miklós gyűjteményében is találhatunk erre példát, ugyanis a főúri kastélyok berendezésekor és a festmények elhelyezésekor a fő szempont a szimmetria volt. Így olykor jelentős alkotások is kárt szenvedtek egy-egy csonkítás miatt.

¶ A festményt védő lakkréteg az idők folyamán elsötétedett a ráarakódott szennyeződések miatt. Az UV lumineszcens fotótechnikai vizsgálat és felvétel a lakk egyenletes elfedését mutatta. A sötét lakk miatt a színek is fakók voltak, esztétikailag élvezhetetlenek.

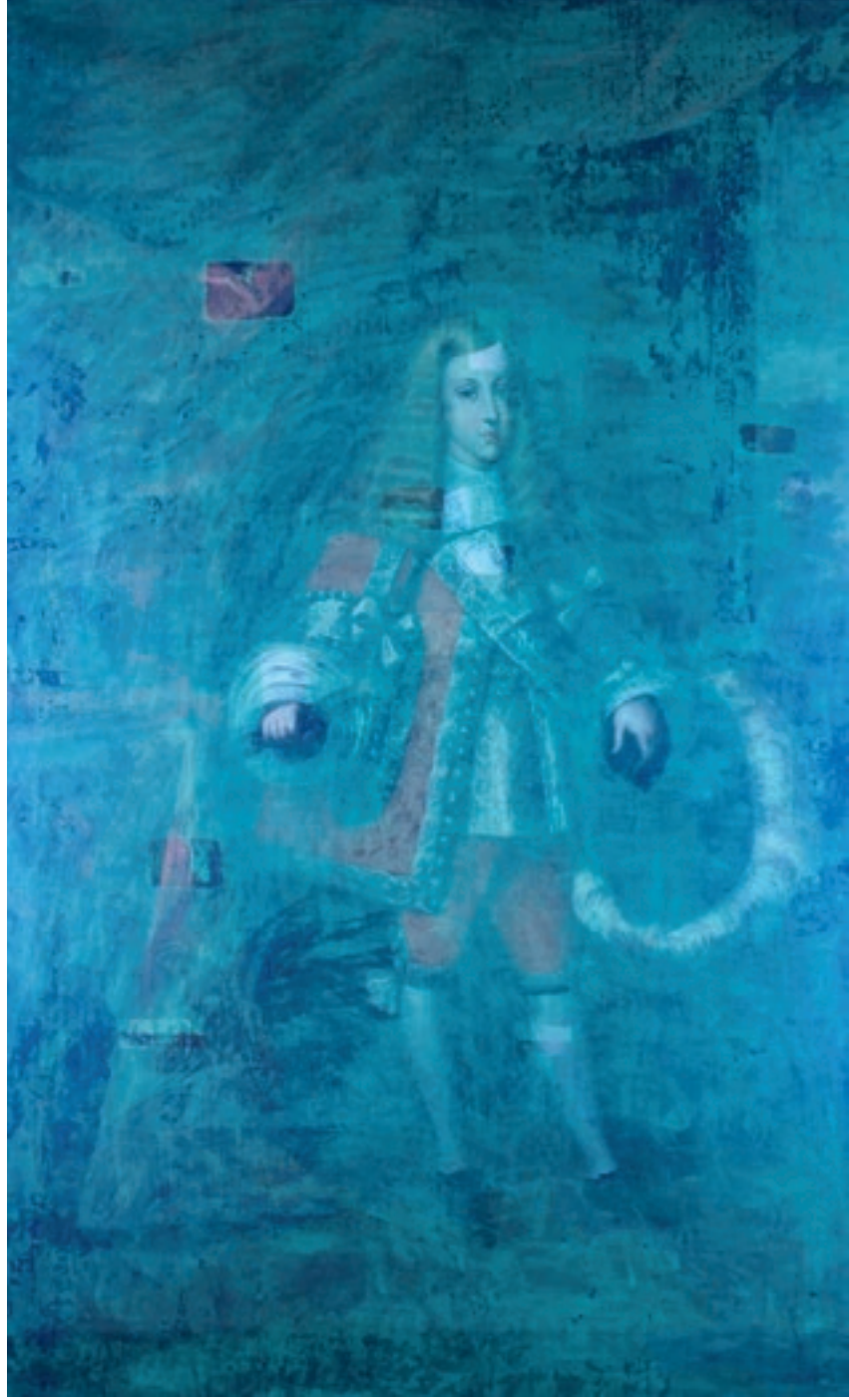
¶ A helyreállítás – mint mindig – a konzerválás munkálataival kezdődött. A korábbi dublízást megtartva a szakadásnál egyenletessé kellett tenni a képfelületet, ezután következhetett a tisztítás, amelyet óvatosan, a megfelelő oldószerrel kellett elvégezni. A festék kipergéseinek helyeit krétás alapozóval síkba kellett hozni az egész képfelületre kiterjedően. A legutolsó művelet természetesen a restaurálás veleje, a retusálás, amelynek során hajszálvékony ecsettel a kis festékhányokat lehetett pótolni és az elszíneződéseket megújítani.

¶ A teljes restaurálás eredményeképpen a festmény további kutatása vált lehetővé a művészettörténészek számára. A tisztítással előkerültek az eredeti színek és részletek, az esztétikai helyreállítással újra élvezhető lett az egyébként – keletkezési idejét tekintve – hiánypótló alkotás, gazdagítva a múzeum állandó kiállításának itáliai barokk gyűjteményét.

a tisztítással előkerültek az eredeti színek és részletek, az esztétikai helyreállítással újra élvezhető lett az alkotás

¶ A Szépművészeti Múzeum centenáriumi évében az egyik nyitó rendezvénye volt 2006 elején az *Öt évszázad spanyol festészetének remekművei* alcímmel futó és *El Greco, Velázquez, Goya* névvel csalogató kiállítás. Az örömdetes sikeres tárlaton szerepelt egyebek mellett Margarita Teresa infánsnő életnagyságú portréja Diego Velázqueztől (1599–1660), valamint tanítványától és vejétől, Juan Bautista Martínez del Mazótól (1612–1667), aki apósa halála után megörökölte a spanyol udvar első számú festője hangzatos pozícióját. A nagyszabású kiállítás kurátora és rendezője, Nyerges Éva művészettörténész jóvoltából egy teremben

Sebastian de Herrera Barnuevo II. Károly gyermekkorában című képének fototechnikai vizsgálata
Szépművészeti Múzeum

Tisztítóablakok Barnuevo művén
Szépművészeti Múzeum

A legutolsó művelet természetesen a restaurálás veleje, a retusálás, amelynek során hajszálvékony ecsettel a kis festékhianyokat lehetett pótolni és az elszíneződéseket megújítani.

elhelyezve minőség tekintetében össze is hasonlíthatjuk IV. Fülöp és ausztriai Marianna főhercegnő kilencéves gyermekének egész alakos portréit.

- ¶ Hiába a két alkotó közötti családi kapcsolat és a tudásuknak szóló korabeli elismerés, a tagadhatatlanul ügyes kezű, tehetséges Mazo mellett is kiütközik Velázquez zsenije.
- ¶ A lovagi ranggal jutalmazott mesterrel kapcsolatban már életében sem fukarkodtak a szuperlatívuszokkal – nemes egyszerűséggel a festészet fejedelmének nevezték. Spanyolországban a 17. századot a piktúra „arany évszázadának” tekintik, amelyet – az említett El Grecón és Velázquezen kívül – olyan nevek fémjelznek, mint Francisco Zurbarán, Jusepe de Ribera vagy Bartolomeo Estebán Murillo. Velázqueznek alig több mint száz festményét tartjuk hitelesnek, de elég csak utalnunk a festőfejedelmének halálának 330. évfordulójában, 1990-ben a Pradóban rendezett, egész életművét bemutató kiállításra, amelyre háromnegyed millió látogató zárandokolt el.
- ¶ A Margarita Teresa infánsnőt – a század negyvenes éveitől szokásos spanyol divat szerint – ezüst szegélyekkel gazdagon díszített kék selyemruhában, tekintélyt parancsoló abroncsos szoknyában (guardainfantes) ábrázoló képet Velázquez 1659-ben festette. A királyi gyermek tizenöt éves korában, 1666-ban kerül Bécsbe a számára kora gyermekiségétől kiszemelt I. Lipót császár feleségeként. Négy gyermeke született (közülük csak egy leány maradt életben), és alig huszonkét évesen meg is halt.
- ¶ Ebben az időben az uralkodóházakban nemcsak a királyokról, hanem a család többi tagjáról, így a leendő gyermekuralkodókról, infánsokról is készültek portrék. Egy – a bécsi Kunsthistorisches Museumban látható, *A festő családja* című – Mazo-képnek köszönhetően bepillanthatunk Velázquez műhelytitkaiba. A kép háttérben ugyanis egy nagy szobában, amelyet széles, magas ablak világít meg, a nemes mester éppen a kis hercegnő fönt említett – egyébként a sorozatban utolsó – arcképén dolgozik. A művész modell nélkül fest, még csak próbabábu sincs mellette, amelyen a ruházatot szokás elhelyezni. Hogy a fenséges modelleket megkímélik a hosszadalmas ülés fáradalmaitól, általában csak néhány alkalommal vehették igénybe őket a művészek, rendszerint az arc megfestése

okán. A jelenet jól jelzi az idős mester páratlan megfigyelőképességét és ecsetkezelésének gyorsaságát.

¶ Velázquez festőtanára, Francisco Pacheco műhelyében találkozott és kötött életre szóló barátságot Alonso Canóval, aki a spanyol művészet utolsó polihisztorja volt, egy személyben építész, szobrász és festő. Az ő tanítványa és barátja volt Sebastian de Herrera Barnuevo, akinek a gyermek II. Károlyról készült életnagyságú festményét Nyerges Éva felügyeletével (és a Szerencsejáték Zrt. anyagi támogatásával) volt alkalmam restaurálni.

¶ A Szépművészeti Múzeum méltán gazdagnak mondható spanyol anyagába tartozó kép alkotója szintén udvari arcképfestő volt. Első mestereként apját, Antonio de Herrerat tartjuk számon, majd az időközben Sevillából Madridba költözött Cano főasszisztense lett. 1649-ben Barnuevo fontos királyi megbízást kapott egy dekoráció megfestésére IV. Fülöp és ausztriai Mária házasságkötése alkalmával. A teljesített munka jutalma volt a királyi akadémiai kinevezés még ugyanebben az esztendőben. A négyévesen trónra került Károly, IV. Fülöp tizenharmadik gyermeke helyett anyja, a király második felesége, az osztrák Mária Anna irányította az országot. E mozzanatra utal a képen a kézben tartott jogar és a párnán nyugvó korona. A később sokat betegeskedő, uralkodásra képtelen II. Károly a Habsburg-ház utolsó spanyol ági uralkodója volt, akinek 1700-ban bekövetkezett halála után robbant ki a tizennégy éven át tartó spanyol örökösödési háború.

a később sokat betegeskedő, uralkodásra képtelen II. Károly a Habsburg-ház utolsó spanyol ági uralkodója volt, akinek 1700-ban bekövetkezett halála után robbant ki a tizennégy éven át tartó spanyol örökösödési háború

¶ Az eddig raktárban nyugvó festményt a 19. század folyamán már javították, vászonmegerősítéssel látták el, ám az akkori konzerválás mára elveszítette stabilitását, a festékszemek intenzív pergésnek indultak. Az ugyancsak korábbi tisztítópróbák (tisztítóablakok) tanúsága szerint az egész képfelületet szennyezett, megsárgult lakkréteg fedte. A vásznat tartó, keresztmerezítős vakkeret sajnos nem volt ékelhető, ezért a sarkok megereszkedtek, a vászonhordozó pedig meghullámosodott. A kép veszélyeztetett állapotán segített a vákuumasztalon történő konzerválás, dublázás, vagyis új vászonnal való megerősítés. Az óvatos tisztítást követően a fototechnikai vizsgálatok által is kimutatott korábbi javítások és festékréteghiányok mellett előtűnt a kép eredeti színvilága is. A francia parókán vagy a ruha szegélyén felfedezett helytelen festéseket és természetes kopásokat, kipergéseket a szokásos kittelést követő, olaj-gyanta összetételű retusfestéssel sikerült pótolni, helyrehozni.

¶ A kiállítótérbe helyezéshez Esterházy-típusú ökörszemes díszkeretbe került a festmény, amely immár régi fényében, a későbbi ábrázolásokkal ellentétben – inkább a hagyományokat követve – bájos gyermeki arckifejezéssel, uralkodói tartásban láttatja a leendő uralkodót.

„A közlekedés és technika világa, annak története nem egyszerűen a műszaki produktumok végeláthatatlan soráról, hanem az ember mindennapi életéről szól. A közlekedéstörténet, a műszaki fejlesztések története mégiscsak társadalomtörténet is. Sőt így értelmezhető csak igazán. Nem is kell magyarázni, mit jelent a közlekedés vagy a műszaki fejlesztés az életünkben.”